

ОЛГА МУРЦЕВА-ШКАРИК

КУЛТУРНИТЕ ПОТРЕБИ НА ДЕЦАТА НА РАБОТНИЦИТЕ МИГРАНТИ

Ке се обидам да издвојам само некои специфични услови во кои се развиваат децата на работниците на привремен престој и работа во странство. Од нив треба да произлезат и специфичните потреби на овие деца како и начините за нивното задоволување.

ПРВА ГЕНЕРАЦИЈА РАБОТНИЦИ МИГРАНТИ

Според досегашните согледувања неоправдано е децата на сите мигранти да се третираат во единствена категорија (1, 2). Ова е затоа што постојат видливи разлики меѓу политичката и социо-економската миграција во поглед на општото социо-економско ниво, професионалниот статус и мотивите за престој и работа во друга земја.

Земено во целина, работниците мигранти се со пониско образовно ниво и со пониска професионална квалификација (неквалификувани, полуквалификувани или квалификувани работници). Оттука и работните места на кои се вработуваат во земјата на престојот се најниско вреднувани, најмалку платени а често и најопасните за физичкото и менталното здравје.

Работниците кои се наоѓаат на привремен престој и работа во странство масовно отидоа пред околу две децении од економски недоволно развиените краишта. Нив економскиот момент особено ги мотивираше да го вложат својот труд на определено време во економски поразвиените земји. Ги напуштија своите скромни, но топли домови полни со надеж дека за кусо време (само неколку години во туѓина) максимално вложувајќи ја својата млада снага (дури и на работни места опасни за живот), без слободно време за одмор и рекреација (работејќи „на црно“ по работното време) и лишувајќи се од многу неопходни услови за секојдневно нормално битисување, ќе успеат да заработат и да заштедат определен фонд материјални средства.

Текстот е изложен на 23 март 1986 година во Даблин на состанокот на Северно-европскиот регион на меѓународната организација за предучилишно воспитание ОМЕР.

Нивната намера не беше трајното иселување, туку враќањето од туѓината со заработувачка и заштеда што ќе ја вложат за подобрување на личниот и семејниот стандард во родниот крај.

Но во трката за подобра материјална состојба се вмешаа непредвидени фактори. Вредниот работник — штедач се обиде да покаже и да докаже меѓу своите во родниот крај дека не отишол и не ја жртвувал попусто својата младост и сила во туѓина. Почна да гради поголеми куќи, на одмор дома доаѓаше со поголема (половна) кола. Постепено во него почнува да се загнездува црвот на потрошувачкиот менталитет. Времето минува, снагата се троши, почнуваат да притискаат болести но и времето на економската нестабилност во земјата домаќин, во која во современите услови на сè поголема невработеност, тој е прв на ударот. Атмосферата на економска несигурност почнува да завладејува во семејството на работникот мигрант. Неговиот привремен престој продолжува бидејќи сè уште не се остварени целите поради кои тој отишол на работа во странство. Потрошувачката, сега во најчесто комплетираното семејство кое го донесе или го создаде во земјата на привремен престој, растеше побрзо од заработувачката. Привремениот престој постепено се повеќе е релативно трајна двојна ориентација меѓу родниот крај и земјата во која тој дојде само за неколку години жртвување.

Продолженото живеење со товарот меѓу двете земји постепено го води работникот мигрант до тешка лична и семејна дезориентација.

Можат да се издвојат барем три поголеми групи проблеми што го притискаат работникот мигрант, секој на свој начин, секојдневно. Искусените проблеми на работното место, во рамките на семејството и во пошироката општествена заедница постепено ја нагризуваат секој ден, по малку, неговата личност.

Долгогодишната социоекономска несигурност и инфериорност предизвикуваат постојана лична напрегнатост и затегната семејна атмосфера. Кавгите меѓу сопружниците стануваат почести, а сè поголем е бројот на брачни заедници што се растураат. Брзото менување на патријархалниот начин на живеење под влијанието на новата средина доведува до судири меѓу генерациите во рамките на семејството. Авторитетот на родителите се руши и се кинат емоционалните врски меѓу „неугледните“ родители и децата.

Привременоста придонесува работникот мигрант да не е заинтересиран и вклучен во општествено-политичкиот живот, ниту во едната ниту во другата земја. Најчесто не ги познава доволно своите права, а и кога ги познава тешко може да ги оствари бидејќи бирократијата од земјата домаќин го оневозможува на најразлични начини.

Привременоста придонесува и да не се јави освестеност за својата класна припадност и потребата од здружувањето со другите работници поради остварување на своите права. Работникот мигрант не е вклучен во борбата на работничката класа на земјата на имиграцијата, но е и несигурен на чија работничка класа и припаѓа. Истовремено се јавува етничката стратификација на работничката

класа и раслојувањето. Непостоењето на свест за класната припадност односно немањето класен идентитет и класната неприпадност ниту во една од земјите, доведува до двојна маргинализација. Сопствената класна неидентификуваност води до олеснето манипулирање со работниците мигранти.

Во рамките на новата култура на урбаното општество и индустриската цивилизација, работникот мигрант на привремена работа во странство на меѓународниот пазар се јавува како продавач на својата работна сила. Тој е наемен работник, средство за заработување, „работно животно“, а ова го доведува до обезличување и отуѓување.

Оваа ситуација работникот се обидува да ја компензира идентификувајќи се и затворајќи се сè повеќе во рамките на своето семејство, а од друга страна преку сè понагласениот стремеж за присвојување на материјални богатства. Неговите потреби сè повеќе се затвораат во рамките на зголемената потрошувачка.

Но токму овие начини на компензација уште повеќе го оддалечуваат од можноста да се пронајде себе си бидејќи не му успева да се согледа себе си во улогата на стока што се продава на пазарот во форми на работна сила. Затоа кај него сè уште не се јавила потребата за промена на сопствената наемна положба.

Најстрашно од сè е што во вакви услови се јавува личната дезориентација и губење на самодовербата. Тој се чувствува изолиран и отфрлен од пошироката општествена заедница и сè почесто како непотребен. Неспособен да ги реши многубројните проблеми тој ја обезвреднува својата личност. И онака на маргините, сега уште повеќе ја истакнува својата маргиналност. Постепено целото семејство како заедница се руши и секој нејзин член на различни начини е зафатен со по некое психичко или психоматско пореметување.

Објективните општествено-економски услови работникот мигрант сè уште не ги согледува како причинители за семејните и личните потешкотии. Сè повеќе надвиснува чувството за сопствена вина за сите натежнати проблеми. И во овој случај сме сведоци на она што не би требало да се јави: „Психологијата не може да служи како извинување преку кое ќе се прикриваат економските и социјалните проблеми“. (2, стр. 156).

ВТОРА ГЕНЕРАЦИЈА РАБОТНИЦИ

Денес во психолошката наука постои општа согласност дека личниот идентитет, самосознанието и другите посложени и повисоки облици на однесување и на менталните функционални системи, се подоцнежен плод од културно-историскиот развој, и имаат социјално потекло или, како што се вели, постои „социогенеза“ на повисоките облици однесувања (2).

Однесувањата и својствата што се карактеристични за единките од определена култура постојат во интеракцијата меѓу нив. Детето, преку различните видови на социјално учење, најнапред ги согледува и ги усвојува како односи што постојат надвор од него, меѓу припадниците од непосредната социјална средина. Дури во текот на подоцнежниот развој тие можат да се повнатрешнат и да станат дел од сложената ментална структура на личноста.

Ваквите сознанија лесно ќе не доведат до поврзување на проблемите што се јавуваат во текот на развитокот на секое дете на работниците мигранти со специфичноста на социо-економските услови во кои растат овие деца.

Меѓу добро познатите ризични фактори¹ во кои растат децата се вбројува и специфичната положба на работниците мигранти (1, стр. 366). При тоа се забележува декак со варијаблата „мигрант“ како ризичен фактор често како неразделни придружнички одат социо-економската несигурност и семејните дисфункции. Во вакви услови бикултурализмот и билингвизмот наместо можните предности што можат да ги дадат во развитокот на детето, стануваат ризични фактори.

Со вакви културни модели се сретнуваат децата на работниците мигранти во својата прва социјална реалност?

Во рамките на семејството, како примарна социјална средина, иако се менуваат, сепак сè уште се задржани темелите на традиционалната патријархална култура на земјата од која потекнуваат родителите. Поради неможноста за пошироки контакти со други модели на претставници на етничката култура од која потекнуваат родителите, децата како модел претставник го примаат само она што како дел од културата во рамките на семејните односи го покажуваат родителите. Отсуството на посестрана и посистематична врска со различните аспекти на етничката култура на која ѝ припаѓаат родителите придонесува културата да се доживува фрагментарно. Поради ова, особено подоцна, на адолесцентот, му недостасуваат критериуми за критички да ја вреднува својата култура во однос на културата на земјата домаќин која сега има можност посестрано да ја запознае. На ваков начин децата не се ставени во положба на рамноправно одмерување на вредностите и предностите што ги носат двете култури. Напротив, децата се ставени во ситуација сами да го определуваат приоритетот на етничкиот идентитет и не можат да направат балансирање меѓу двата етнички идентитета.

На ова да придодадеме дека децата дома имаат модели на родителите кои, најчесто, се неуспешни, несигурни, обесправени, неморални и на дното на социјалната скала во земјата на приемот. Во рамките на семејството сè уште во голема мерка се задржани традиционалните полни и возрасни улоги, кои кога се споредуваат со оние што владеат во пошироката општествена средина, се многу

¹ „Ризични фактори се нарекуваат сите услови што постојат кај детето или во неговата околина кои доведуваат до ризик на поголема ментална морбидност од онаа што се забележува со помош на епидемиолошките анкети во општата популација“ (5, стр. 366).

понепривлечни. Оттука би било чудно ако кај детето (уште повеќе кај адолесцентот) родителот стане префериран идеален модел за идентификација.

Сега, децата на работниците мигранти се соочени не само со две по традиција различни етнички култури, туку и со одмерувањето меѓу две други тенденции во развојот на современите култури. Имено, нивните родители најчесто се сè уште носители на значаен дел од содржините што и се припишуваат на селската и полуурбанизираната култура од која потекнуваат најголем број од нив. Во земјата на приемот се соочуваат со веќе завладеаната култура на современото граѓанско општество или културата на индустриското општество. Производ на оваа масовна култура е таканаречениот, „културен модернитет“ (4). Тоа е нов, модерен културен идентитет што израснува меѓу и во припадниците на современото урбано општество и индустриска цивилизација. Еден негов битен белег е појавата на потрошувачкиот менталитет, а последниов е една од главните кочници работникот мигрант и неговите деца подоцна да ја развијат свеста за својот идентитет како основа на пазарот што се продава во рамките на наемната положба. Овој „културен модернитет“ им е многу поблизок на младите мигранти отколку на нивните родители.

Сега веќе станува појасно зошто подоцна, кога адолесцентот мигрант го бара својот културен идентитет, често оценувајќи ја како инфериорна, ја отфрла етничката култура од која потекнуваат неговите родители и се јавува стремежот за идентификација со претставниците од културата на земјата на приемот.

Сепак, и покрај сите усилби, па и тогаш кога во својата интимна младите мигранти се доживуваат како припадници на културата на земјата во која престојуваат, тие остануваат во пошироката општествена заедница со белегот „туѓинец“. Нив започнува да им прилепа вообичаениот назив за нив „втора генерација мигранти“. Уште поадекватен одраз на вистината би бил називот „втора генерација на работници мигранти“, затоа што отворената дискриминација на пазарот на трудот и професионалната депривација доведува до маргинализација на децата на мигрантите и оневозможување на нивната социјална мобилност (промоција).

Испитувањата покажуваат дека децата на работниците мигранти заостануваат во повеќето когнитивни функции како и во поглед на општата информираност со врсниците во земјата на приемот, на и од оние кои се развиваат во земјата од која потекнуваат нивните родители, а од друга страна, тие се со понагласен степен на невротичност (5). Ова значи дека децата на работниците мигранти кон зрелоста тргнуваат со просечно послабо развиени потенцијали за когнитивно функционирање и со просечно полоши социјално пожелни особини на личноста во однос на врсниците и во земјата на потеклото и во земјата на приемот.

Корените на когнитивните и емоционалните потешкотии што се сретнуваат кај децата на мигрантите се јавуваат уште во преду-

чилишната возраст како резултат на нестимулативната семејна и непосредна социјална средина. Забележливо е дека, на пример, во домовите на работниците мигранти нема или има сосема малку (но лоши) играчки, а играњето не е согледано како значајна активност за развитокот на предучилишното дете.

Многу интересно и значајно за идните испитувања е согледувањето на игрите на улоги (или поинаку познати како симболични или социодрамски игри) кај децата на мигрантите. Се очекува дека зачестеноста и репертоарот на содржините на игрите на улоги ќе бидат сиромашни и слични како во испитувањата на деца од непривилигирани средини (6). Бидејќи ваквите игри најчесто се шематизирани, па и карикатуризиран приказ на социјалните односи и улоги што детето ги сретнува во непосредната социјална средина, тие би можеле да бидат суптилен доказ за неправедната социјална реалност во која израснуваат овие деца.

Сведоци сме на фактот дека социо-економските услови во кои живее првата генерација на работниците мигранти придонесуваат нивните деца да израснат во втора генерација работници, а поновите испитувања со сигурност покажуваат дека од нив ќе произлезе и третата генерација работници.

ТРЕТА ГЕНЕРАЦИЈА РАБОТНИЦИ

Очигледно е дека не може да се зборува издвоено само за проблемите на „Втората генерација мигранти“ бидејќи постои поврзаност меѓу условите во кои живеат првата, втората и третата генерација работници (мигранти).

Оттука не е доволно да се прават само усилби за промена на воспитно-образовните системи со цел да се приближат кон решенијата на проблемите со кои децата на мигрантите се сретнуваат во нивните рамки. Потребни се пошироки промени на социоекономскиот систем во чии рамки работникот мигрант би бил ставен во посправедлива положба.

Излезот не е ниту во интеркултурализмот ако се гледа само како интеракција на единки припаднички на различни етнички култури бидејќи и во рамките на секоја од нив може да се издвои и културата на работничката класа, од една страна, и културата на буржоазијата, од друга страна.

Резултатите од обидите за спроведување на интеркултурални активности во рамките на системот на воспитание и образование

како непосредна педагошка практика, како и ширењето на практиката на заедничко живеење во локална средина во облик на меѓусебното запознавање преку дружењето на припадниците од различни етнички култури ќе исчезнат како капка во море ако не им се придружат потемелни промени на општата социоекономска положба на работниците мигранти.

Ние, напредокот на човечката заедница не го гледаме ниту во добрата интеграција на работникот мигрант преку социјалниот конформизам со владеачкиот културно-вредносен модел во земјата на приемот. Интеграцијата може да се прифати само како процес на социјално учење кој се темели врз критичкото прифаќање на новите културно-вредносни системи и врз нивно артикулирање со содржините што личноста ги носи како дел од културата на своите родители (7). Впрочем, како што вели Сартр, и самата култура е вечен развоен процес на доаѓање на човекот до свеста за себе самиот и за светот во кој живее, работи и се бори.

Она што треба заеднички да го постигнеме е создавањето нови облици култура, засновани врз посправедливи социоекономски системи. Самиот културен идентитет на мигрантите (и не само нивниот), треба да се развива во рамките на отворен вредносен систем и врз темелите на критичка селекција и прифаќање на најдоброто што го носат различни, меѓусебно рамноправни културни заедници.

ЛИТЕРАТУРА

1. Alphandery, G.: „Introductory talk on the social and psychological factors of migration and their effects on the education of children of pre-school level”. In: *Priorities in pre-school education*, Council for Cultural Co-operation, Council of Europe, Strasbourg, 1979, 155—167.
2. Vigotski, L.: „Istorijski razvoj ponašanja”, *Psihologija*, 1972/1—2, 77—84.
3. Ahuriaguerra, J. de et Marcelli, D. (1982): *Psychopathologie de l'enfant*, Masson, Paris.
4. Milić, A.: „Porodica i kulturni identitet druge generacije migranata u evropskim zemljama”, Okrugli sto „Kulturne potrebe druge generacije Jugoslovena u Francuskoj” (šapirografiran materijal).
5. Fulgozi i dr.: „Istraživanja razvoja nekih kognitivnih funkcija i nekih karakteristika djece naših radnika na privremenom ragu u inozemstvu”, *Migracijske teme*, 2/85, 5—13, Zagreb.
6. Smilansky, S. (1968): *The effects of socio-dramatic play on disadvantaged preschool children*, New York, J. Wiley and Sons.
7. Davidović, D.: „Neke naznake o odnosu procesa integracije i očuvanja kulturnog identiteta druge generacije migranata”, Okrugli sto „Kulturne potrebe druge generacije Jugoslovena u Francuskoj” (šapirografiran materijal).

THE CULTURAL NEEDS OF THE CHILDREN OF
WORKERS—MIGRANTS

SUMMARY

There is an obvious connection between the condition in which the I-st, II-nd and III-rd generation of workers-migrants live.

The review of the social conditions and the style of living of the I-st generation of migrants enables us to understand the specific cultural needs of the II-nd and III-rd generation of migrants and points out the necessity for creation of new cultures based on more just socio-economic systems.

The approach to the intercultural activities should emphasize clearly the class dimension. The cultural identity of the migrants (and not only theirs) should be developed within the frames of an opened system of values and founded on a critical selection and acceptance of the best from the different but equal cultural communities.